

Araştırma Makalesi/Research Article**Klasik Türk Edebiyatında Eğitim Değerlerine Dair Bir İnceleme:
Ahbârü'l-İber Mesnevisi Örneği******A Study on the Educational Values in Classical Turkish Literature: The
Masnavi Ahbârü'l-İber Example*****İsa IŞIK******Öz**

Edebî eserler, bireyin ve toplumun şuurlu bir hâle getirilmesi ve değerlerin sonraki nesillere aktarılması açısından önem arz eder. Geleceğini inşa etmek isteyen ve değerlerini kaybetmek istemeyen bir toplum için eğitim değerlerinin edebiyat metinleri üzerinden muhatabına ulaştırılması oldukça kıymetlidir. Bu bağlamda neredeyse bütün toplumlar kendi değerlerini yaşatmak için çocuklara ve gençlere yönelik eserler yazarlar. Özellikle günümüzde çocuklar ve gençler için yazılan yüzlerce edebî metin bulunmaktadır. Hiç şüphe yok ki modern metinler günümüz okuyucusu için birçok değerli bilgiyi barındırmaktadır. Fakat değer eğitimi sadece günümüz metinleriyle sağlanacak bir husus değildir. Bu anlamda klasik Türk edebiyatı metinlerinden de istifade edilebilir.

Klasik Türk edebiyatı zaman zaman toplumdan ve toplumun dertlerinden uzak kalmakla eleştirilmiştir. Bu eleştirinin genele yayılarak yapılması doğru değildir. Klasik Türk edebiyatı metinleri içerisinde bu eleştiriyi haksız çıkaracak nitelikte birçok eser bulunmaktadır. Özellikle ahlaki, dinî-tasavvufî mesnevilerden eğitim değerleri bakımından istifade edilebilir. Bu çalışmada XVII. yüzyıl şairlerinden Za'îfî'nin *Ahbârü'l-İber* mesnevisi özelinde eğitim değerlerine dair tespitlerde bulunulmuş, bu çalışmadan yola çıkılarak değerler eğitimi paralelinde klasik Türk edebiyatı metinlerinden istifade etmenin önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Za'îfî, Ahbârü'l-İber, Edebiyat ve Eğitim Değerleri.

Abstract

The literary works are important to make the individual and society conscious and to transfer the values to the next generations. For a society which wants to build its future and does not want to lose its values, it is quite important to bring the values of education to its interlocutors through literary texts. In this sense, almost all societies write works for children and young people to keep their values alive. Especially today, there are hundreds of literary texts written for children and adolescents. There is no doubt that modern texts contain lots of valuable information for today's

Geliş Tarihi/Received: 01.06.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 20.06.2019

* Bu makale, Dr. Öğr. Üyesi Ömer Demirbağ danışmanlığında hazırlanan ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce 2016 yılında kabul edilen "*Ahbârü'l-İber Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Eğitim Değerleri Bakımından İncelenmesi*" başlıklı doktora tezimin verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muş/Türkiye, i.isik@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0470-8180.

readers. However, value education cannot be provided only with today's texts. In this respect, texts of classical Turkish literature can also be used.

The classical Turkish literature has sometimes been criticized for being away from the society and problems of the society. It is wrong to make this criticism for general. There are many works in the texts of classical Turkish literature which will make these criticisms unfair. In particular, moral, religious-sufistic masnavis can be utilized in terms of educational values. In this study determinations related to educational values were made through the masnavi named *Ahbârü'l-İber* written by Za'îfi; one of the seventeenth century poets. The importance of benefiting from the texts of classical Turkish literature in parallel with the value education was emphasized through this study.

Keywords: Za'îfi, Ahbârü'l-İber, Literature and Educational Values

GİRİŞ

Bu çalışmada gençliğin ve geleceğin inşası için edebiyatta eğitim değerlerinin rolü üzerinde durulmuş, ayrıca klasik Türk edebiyatı metinlerinin değer eğitimine yapacağı katkı tartışılmış ve *Ahbârü'l-İber* örneği üzerinden bazı önerilerde bulunulmuştur. Bu konuya geçmeden önce edebiyat-değer ilişkisine değinmenin konunun önemi bakımından faydalı olacağı kanaatindeyiz:

Dil, iletişimin en iyi aracı olup duygu, düşünce, hayal ve izlenimleri aktarmanın en etkili anahtarıdır. Dil, sadece konuşma aracı değildir. İnsan yaşamıyla ilgili bilimsel ve sanatsal eserler de dil aracılığıyla oluşturulur. Bütün bunlardan dolayı dil insan yaşamında güçlü bir etkiye sahiptir. İnsanoğlu, düşündüklerini dille aktarırken edebî eserler, dilin estetik gücünü yansıtır. Ayrıca bu eserler bireysel ve toplumsal hayatın kodlarını da içerisinde barındırır. Bu sebeple edebî eserler eğitimin ayrılmaz ve vazgeçilmez parçasıdır. Dil ve edebiyat, eğitimin temelini oluştururken edebî eserler de dil ve edebiyatın temelini oluşturur (Zengin & Zengin, 2007: 9). Bir kültürel olgunun ya da toplum hayatı için vazgeçilmez öneme sahip bir değer oluşumu uzun zaman alır. Üretilen kültürel ve toplumsal değerlerin yaşaması ve gelişmesi genç kuşaklara doğru bir biçimde iletilmelerine bağlıdır. Sanat ve edebiyat eserleri bu aktarımı sağlayacak en önemli unsurlardandır. İnsani değerlerin genç kuşaklara aktarımında bunlardan istifade edilmelidir. Bu ürünler eğitimciler için kolay ulaşılabilir olmanın yanında değer eğitiminde de büyük oranda etkili kaynaklardır (Pakdemirli, 2014: 603). Bir eserden doğru şekilde ve düzeyde faydalanmak için öncelikle seçilen eserin belirlenen amaçlara uygun bir yapı arz etmesi gerekir. Bir edebî eserde idealize edilen karakterlerin vasıfları, özellikle genç okuyucular tarafından benimsenir ve bu karakterin tüm davranışları hayranlıkla takip edilir. Kendi benliğini ideal karakterle birleştiren okuyucuya sunulacak eserlerde bu durumun göz önüne alınması, edebiyatın eğitici yönünün kişilik ve ahlak gelişimi açısından faydalı bir şekilde kullanılmasına imkân verir. Sanat ve edebiyat ürünleri gençlerin yaş grubu özelliklerine, dine, ahlaka, akla-mantığa ve bilime aykırı olmamak şartıyla değer eğitiminde kullanılabilir; bu önkoşulu dikkate alarak seçilen ve kullanılan ürünler gençlerin insani motifler çerçevesinde bir dünya geliştirmelerini destekleyecek ve sağlayacaktır. Bu eserler gençlere doğru davranışları telkin eden ve toplumu bütünleşmeye sevk eden özdeşleşecek ideal modeller sunar. Bununla beraber, bu eserlerde insani değerleri benimsemiş örnek şahsiyetler ve eserleri tanıtılmış olacaktır (Pakdemirli, 2014: 611).

Edebiyat eserleri, sadece yazarı değil, oluşturulduğu dönemi ve o dönemde var olan toplum yapısını da anlamamızı sağlar. Duygu ve düşünce dünyamızın şekillenmesine katkıda bulunan eserler bizi başkalarının gözünden baktığımız dünya hakkında aydınlatır.

Aynı zamanda da başkalarının doğru ve yanlışlarını, hayatlarını etkileyen olumlu ve olumsuz tarafları görmemizi sağlar. Edebiyat eseri bu yönüyle hayatımızı şekillendirirken bir yandan da doğru ve güzel olana yönelme noktasında farklı tecrübelerden yararlanmamıza yardım eder. Edebiyat eseri, insanı ve çevresini tanıttığı gibi insanın kendisiyle, başkalarıyla, doğal ve toplumsal çevresiyle çatışmalarını da yansıtır. Edebiyat eserleri bireysel ve toplumsal hayatla ilgili olarak iyiye, güzele, doğruya yönelme ve yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur ve insanoğlunu bu değerler doğrultusunda terbiye eder (Kavcar, 1999: 6). Modern hayatın ve teknolojinin yarattığı yeni yaşam tarzının değerler üzerinde ciddi etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle medya araçları, genellikle herhangi bir ayrıma ya da eleştiriye tabi tutmadan bulduğu her malzemeyi yeni nesillerin önüne bırakmaktadır, bundan dolayı genç kuşaklar hayatlarına hangi amaçlar doğrultusunda yön verecekleri konusunda tereddütte düşmüştür. İnsanın bir olgu karşısında alacağı tavrı belirleyen sahip olduğu değer yargıları ve inanç sistemidir. Bu yönleri eksik kalan bir insan için bir bocalama ve kararsızlık içine düşmek kaçınılmazdır. Seçilecek olan doğru ve faydalı edebî eserler genç kuşakları bu bocalamadan kurtaracak ve kafa karışıklıklarını gidererek yaşamlarına yön verecek temel değerleri belirleme ve benimseme konusunda onlara yardımcı olabilecektir. Küreselleşme ve medyanın etkisiyle de günümüzde çocukların eğitildiği ana unsurlar televizyon, internet gibi iletişim araçları olmuştur. Ailelerin bu cihazların çocuklar tarafından nasıl kullanılacağı konusunda yeterli bilgiye sahip olmamalarından dolayı hem ulusal hem de evrensel değerlerden yoksun bir nesil yetişmektedir. Böyle nesillerin yetişmemesi için ailelere büyük görevler düşmektedir. Ailelerin öncelikle bilinçli olması, çocuklarını nitelikli bir şekilde eğitmeleri gerekir. Bu da çocuklara uygun bir ortamın sağlanması ve onları gelişim çağında iyi ve doğru yönde eğitecek eserler ile gerçekleşir (Emiri, 2014: 95).

Dinî eğitimin etkisi hayatın tüm alanlarında görülmektedir. Zira bireyi bir düşünce veya davranışa yönelten temel dayanağın niteliği o düşünce ve davranışın da niteliğini belirler. Bu sebeple dinî eğitimin kişiyi hem inanç hem de eylem noktasında etkileyeceği göz önüne alınmalı; yanlışlarla dolu, kısır ve eksik bir eğitimin sonuçlarıyla belirlenen hedeflerin çok uzağında kalacağı unutulmamalıdır. Verilecek dinî eğitimin dikkatli şekilde planlanması ve ihtiyaçları tam olarak karşılması gereklidir. Değer eğitimi de bu sürecin bir parçasını oluşturmakta, bireyin karakterini ve yaşam tarzını şekillendirmektedir. Din eğitimi planlı ve belli bir sürece bağlı olarak yapılır. Yani din eğitimi birey için hayatın her safhasında ihtiyaç duyacağı inanç, ibadet ve ahlaki değerler ile ilgili konuları planlı bir şekilde ve gelişimine uygun olarak iletmeyi gaye edinir. Estetik tecrübeye dayalı değer eğitimi, işte bu noktada din eğitiminin planlı ve sistematik yapısına yardımcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Öncü, 2015: 217). Edebî eserler, çocuğa doğru modelleri ve ideal davranışları belli bir kurgu içinde sunarken onun kendi içinde bu modellerle ve davranışlarla bir bağ kurmasını ve iyi-kötü, doğru-yanlış ayrımını yapmasını sağlayacaktır. Değer eğitiminin hedefi çocuğun iyi bir birey olarak yetiştirilmesidir. Çocuklar; evde ailesinden, okulda öğretmeninden gördüklerini okuduğu öykü, masal, roman, şiir gibi edebi türlerle beslediğinde okuduğu eserlerdeki kahramanlar ya da çevresindeki insanların vesilesi ile hayatına aktarır (Emiri, 2014: 43). Bu durum sadece çocuklarla ilgili değildir. Edebî eser yaşı ne olursa olsun tüm okuyucular üzerinde etkili olabilmektedir. Okuyucuyu iletmiş mesaj çevresinde etkiler, eğitir. Yazılı edebiyat ürünleriyle beraber sözlü edebiyat ürünleri de değer eğitiminde önemlidir.

Eğitim değerlerinin aktarımında edebiyat oldukça önemli bir yerdedir. Şiir, hikâye, roman yazıları eğitim değerlerinin aktarımında en etkili türlerdendir. Şiir, bunlar içerisinde müstesna bir yerdedir. “İnsan fitraten güzele ve güzelliğe tutkun yaratılmıştır. Edebiyatın

en müessir kolu olan şiirde büyüleyici bir etki vardır. Ayrıca manevi hayatımızda büyük etkiler bırakan din ve tasavvuf büyüklerinin büyük kesiminin düşüncelerini aktarmada şiiri bir vasıta olarak kullanmaları da sözün gücünü ve büyüleyiciliğini göstermesi bakımından manidardır.” (Göktaş, 2014: 252). “Değerlerin temsil ile aktarımı esastır. Çünkü lisan-ı hal lisan-ı kal’den daha müessirdir. İnsanın duygularına hitap eden şiir de sözün temsil gücü gibidir. Nitekim sayfalar dolusu bir gerçeğin bir kıtada, birkaç beyitte ifade edilmesi bu güce açık delildir. Bilgiyi aktarmaktan ziyade duyguyu aktarmak eğitimde daha etkili bir yoldur, bunun da en etkili yollarının başında şiir gelmektedir.” (Göktaş, 2014: 253).

Hikâyeler kısa olması itibariyle eğitim değerlerinin aktarımı noktasında oldukça önemlidirler. Nitekim Kur’an’da bile bazı kıssalar anlatılarak insanların bu kıssalardan hisse almaları amaçlanmıştır. Kur’an’ın Müslümanları ahlaki tecrübesini yalnızca Ahkâm ayetleri yoluyla değil, aynı zamanda kıssalar yoluyla şekillendirdiği görülür. Hazreti Yusuf (a.s.) kıssaları ya da Ashabü'l-Karye veya Emsalü'l-Münafikin, ahlaki tasavvur ve telkin yoluyla oluşturmakta insanların düşünüp bu kıssalardan ibret almalarını sağlamaktadır. Bu kıssalar yeni bir benlik anlayışı ve dünyayı tefsir etmenin yeni yollarını sunmaktadır (Demirezen, 2004: 356). “Kıssalar nasıl peygamber olmasına karşın Hazreti Muhammed’in (a.s.m.) anlatım birliğini şekillendirmişse, hiç kuşkusuz aynı şekilde Müslümanların anlatım birliğini ve dolayısıyla İslami ahlaki tecrübeyi yeniden şekillendirmeye devam etmektedir. Kur’ani kıssalar Müslümanların o kıssalardaki karakterlere, kurgulara ve temalara benzeyen bazı güncel tecrübelerini yorumlamaları için de lens görevi görebilir.” (Demirezen, 2004: 367). Bu bağlamda eğitim değerlerinin aktarımı noktasında hikâye türü önemli bir konumdadır.

Şiir, roman, hikâye, masal gibi edebî türler çocuk, genç, yaşlı demeden her insan üzerinde etki oluşturabilecek nitelikler taşır. Çünkü edebî türler okunduğu esnada okuyucusunu yazarın yahut şairin kurguladığı dünyanın içine çeker. Okuyucu şuurulu yahut şuursuz bir şekilde muhatap olduğu yazarın etkisi altına girer. Ondan etkilenir. Yazarın iletilerinin ve mesajlarının etkisi altında kalır. Dolayısıyla değerlerin yeniden inşasında yazar ve şairlere geçmişte olduğu gibi bugün de büyük görevler düşmektedir.

AHBÂRÜ’L-İBER MESNEVİSİNDE EĞİTİM DEĞERLERİ

Bu çalışmada, 17. yüzyılın sonlarında (1695) yazılmış olan Za’îfi’nin *Ahbârü’l-İber* mesnevisi bazı varsayımlar üzerinden araştırmaya tabi tutulmuştur:

1. 17. yy. Türk Edebiyatının şairlerinden biri olan Za’îfi, mutasavvıf ve eğitimci bir kişiliğe sahiptir.

2. Za’îfi’nin *Ahbârü’l-İber* adlı mesnevisi hem dinî-tasavvufî ve ahlaki değerleri yansıtmaları bakımından hem de eğitim değerleri yönünden zengin bir içeriğe sahiptir.

3. *Ahbârü’l-İber*, sade ve anlaşılır bir Türkçeye yazılmış, içerdiği eğitim değerleriyle günümüze de hitap eden bir eserdir.

Ayrıca yapılan çalışmada şu sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Za’îfi’nin *Ahbârü’l-İber* adlı mesnevisinde var olan eğitim değerleri nelerdir?
2. Za’îfi’nin *Ahbârü’l-İber* mesnevisindeki dinî tasavvufî değerler nelerdir?
3. Za’îfi’nin *Ahbârü’l-İber* mesnevisinde kazandırılması tavsiye edilen değerler nelerdir?

4. Za'îfi'nin *Ahbârü'l-İber* mesnevisinde sakınılması tavsiye edilen hususlar veya bölümler var mıdır?

5. Za'îfi'nin *Ahbârü'l-İber* adlı mesnevisi özelinde klasik Türk edebiyatı metinlerinden değer eğitimi açısından bugün için faydalanabilir miyiz?

Gençler bir toplumun geleceğidir. Toplum, gençleri inşa ederken gençler de toplumu inşa eder. Hâsılı bu inşa sürecinde eşref-i mahlûkat olan insana büyük görevler düşmektedir. Fakat maalesef günümüz toplumunda insanla ve insanlıkla ilgili problemler vardır. Bu problemler evrensel boyutlara ulaşmıştır. İnsanlar çevrelerine karşı duyarsızlaşmış, bana dokunmayan yılan bin yaşasın zihniyeti ve felsefesiyle hareket etmeye başlamıştır. Hal böyle olunca duyarsız bir toplum ve duyarsız insanlar ortaya çıkmıştır. Duyarsızlaşan insanoğlu adeta insanlığını kaybetme hastalığına tutulmuş ve uyku haline geçmiştir. İnsanoğlunun uykulu ve hastalıklı halinden bir an önce uyanması ve kurtulması gerekir.

Dünyanın dört bir tarafında değişik sebeplerle savaşlar olmakta ve insanlar ölmektedir. Fakat insanoğlu bu savaşlara duyarsız kalmakta, önlem almamakta hatta savaşlara silah taşıyarak ateşe körükle gitmektedir. Bu tablo mezkûr hastalığın boyutunu açıkça göstermektedir. Bu anlamda bütün insanlığa görevler düşmektedir. İnsanlar için en önemli görevlerden biri değerlerine sahip çıkmaktır. Çünkü insanlığın hâlihazırdaki durumu gelecek için ümit verici değildir. Bir kurtarıcı beklemektense her insan üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Gençliğin ve geleceğin inşası ancak bu şekilde gerçekleşir.

Öğrenme yaşam boyu devam eden bir süreçtir. İnsan ilk eğitimini anne-babasından alır. Bu anlamda insanın ilk eğitim kurumu ailesidir. İnsan doğduktan sonra zamanla tekâmülü devam eder. Çocukluk çağında genelde aileden aldığı terbiyeyle büyüyen çocuk okul çağına geldiğinde yeni ve daha geniş bir çevreyle tanışır, yeni arkadaşlıklar edinir. Okulda alınan eğitim insana akademik bir bilgi katarken okul çevresinde edinilen arkadaşlıklar insanın farklı bir sosyal çevrede yaşamasına sebep olur.

Aile ve okul insanın eğitiminde ve gelişiminde oldukça önemlidir. Bunun yanında çağımız teknoloji çağı olduğundan kitle iletişim araçlarının da insanın eğitim sürecinde önemli bir fonksiyonu vardır. Bu bağlamda çocukların ve gençlerin kitle iletişim araçlarını doğru kullanmaları onların aldıkları değer eğitimi paralelinde şekillenir. Aslında insanın karakteri ve kişiliği de aldığı değer eğitimiyle bir şekle bürünür. Alınan değer eğitimi bireyi birey yapar, insanı diğer insanlardan ayırır. Hâsılı, değer insanı sadece diğer insanlardan ayırmaz, aynı zamanda ve en önemlisi diğer canlılardan ayırır. İnsanı insan yapan en önemli şeylerden biri değerleri olduğu gibi eşref-i mahlûkat olmanın sırrı da buradan geçer.

Din, değer sisteminin en önemli ayaklarından biridir. Din, İlahi kaynaktan beslendiği için kutludur. İnsanın düşünme ve değerlendirme yetisi sınırlıdır. Bu çerçevede İlahî olan değerler insan için oldukça önemlidir. Dinî kuralların var olmasının temel sebebi de insanın mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmesi içindir. İnsan ölümlü bir varlıktır. İnsanın bu dünyada yaşam süresi ebedî bir yaşamla karşılaştırıldığında çok kısadır. Fakat ebedî ve mutlu bir yaşamın anahtarı bu kısa ömrü doğru işler yaparak yaşamaktan geçer. Aslında din insana iki dünya saadetini sunmak için vardır. Çünkü dinî değerlere bağlı olmanın insanı rahatlatan psikolojik bir boyutu da bulunmaktadır. Bu anlamda dinî değerlere bağlı bireyler bu dünyada da huzurlu bir yaşam sürerler. İnsan, İlahi emirlere uyararak her şeyin yaratıcısı ve idare edicisi olan Rabbine ibadet etmekle huzurlu ve mutlu olur. İnsan, birçok şeyi yaşayarak öğrenirken bunun yanında okuduğu kitap ve kaynaklardan da çok önemli

şeyler öğrenir, bilgilenir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in inen ilk ayeti Alak Suresi'nin okumayı emreden ayetidir. Bu bağlamda okumak ve ilim tahsili yapmak İslam dininde çok önemlidir. Bu çerçevede yazılı kaynakları okuyup bilgilenmek büyük bir öneme sahiptir. İslami gelenekte İnsanın okumasından en büyük maksat marifetullahı bilmesi, yani Rabbini tanımasıdır. Değerlerin ve dini değerlerin insanlara sunulmasının en önemli yollarından biri de edebî eserlerdir. Bu anlamda şiir, hikâye, roman, masal gibi edebî türler edebî taraflarının yanında sundukları mesajlarla da büyük öneme sahiptirler. Bu anlamda bu çalışmada *Ahbârü'l-İber* adlı mesnevi eğitim değerleri bakımından incelenmiştir. Eserin yazarı Za'îfi'dir. Za'îfi'nin hayatıyla ilgili *Ahbârü'l-İber* mesnevisinin “sebeb-i telif” bölümünde önemli bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında şairin, *Ahbârü'l-İber*'i 1695 (H.1107) yılında yazdığı söylenebilir. Şair eseri kırk beş yaşında yazdığını söyler. Za'îfi 1650 yılında doğmuş olmalıdır. Şair Van şehrinde doğmuştur. Ataları Bayburtludur. Za'îfi'nin babasının adı Hacı Ömer'dir. Hacı Ömer'in babası Ali Halife'dir. Ali Halife'nin babası Derviş Çavuş'tur. Za'îfi'nin ataları Derviş Çavuş zamanında Van şehrine gelmişlerdir. Zira Derviş Çavuş, Husrev Paşa'nın çavuşluğunu yapmış bir zattır. Husrev Paşa'nın çavuşu olarak Van'a gelen Derviş Çavuş Van'da evlenmiş ve burada kalmıştır. Kulu Şeyh ve Derviş Çavuş'un Bayburt doğumlu oldukları söylenebilir. Fakat şair ve atalarından Hacı Ömer ve onun babası Ali Halife Van şehrinde doğmuştur.

Ahbârü'l-İber “ibretlik hikâyelerin” toplandığı bir kitaptır. Muhtelif hikâyelerden oluşmaktadır. Hikâyelerin muhtevası genellikle dinî-tasavvufidir. *Ahbarü'l-İber*'den hareketle şairin Arapça ve Farsça bildiği de söylenebilir. Yazıldığı dönem dikkate alındığında oldukça sade bir Türkçeye yazılmıştır. Bu eserde birçok mucizevi olay anlatılır. Eser, velâyetname, kerametname nevindedir. Manzum öykülerden oluşur. Şairin amacı insanlara nasihat vererek kıssadan hisse çıkarmalarını sağlamak ve onların iyi bir insan olmasına yardımcı olmaktır. Zaifi'nin *Ahbârü'l-İber* dışında “*Haşiyeye ala Haşiyeti Mir Ebi'l-Feth ala Şerhi Molla Hanefi*” adlı bir Arapça mantık çalışması da bulunmaktadır (Korukluoğlu, 2014: 30).¹

Ahbârü'l-İber didaktik yönü ağır basan bir eserdir. Bu anlamda eğitim değerleri açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Eser içerisinde bulunan hikâyeler günümüz okuyucusuna da hitap eden anlatılardır. Dolayısıyla bu hikâyelerden günümüz insanı değişik vesilelerle faydalanabilir.

Ahbârü'l-İber'de Hazreti Muhammed'in bazı mucizeleri, Hazreti Ayşe'nin ve Hazreti Fatma'nın düğünleri, Hazreti Ebubekir'in cömertliği ve malını yağmalatması, ölen insanın ahvali, Hazreti Ömer'in oğlunu cezalandırması, Hazreti Ömer'in kerametleri, şeytandan uzak kalmanın ehemmiyeti, Hazreti Osman'ın şehit edilme hadisesi, Hazreti Ali'nin kerametleri, Halid Bin Velid'in İslam dinine hizmetleri, ateş-perest olan Behram'ın iman edişi, kelime-i tevhidin ehemmiyeti, iman etmenin insana kattığı değer, insanların açgözlülüğü, Ashab-ı Kehf'in hali, Ahmedü'l-Cevâd'a dair bir hikâye, doğru söylemenin önemi, Harut ve Marut hadisesi, Salebe'nin hikâyesi, Hazreti Musa ve Hazreti İsa'nın mucizeleri, büyük günahlara girmenin çirkinliği ve tevbe etmenin güzelliği, Şeyh Şehabettin kıssası, bazı sahabelerin ve salih insanların kıssaları ve daha birçok konu manzum olarak aktarılmıştır (Işık 2016). Şair bu hikâyeleri anlatırken kıssadan hisse çıkarmaya dikkat etmiştir. Za'îfi hikâyelerini aktarırken özellikle hikâyelerin giriş ve sonuç

¹ Za'îfi'nin kesin olarak bilinen eseri *Ahbarü'l-İber*'dir. E. Işıl Korukluoğlu, Za'îfi'nin *Ahbârü'l-İber* dışında “*Haşiyeye ala Haşiyeti Mir Ebi'l-Feth ala Şerhi Molla Hanefi*” adlı bir Arapça mantık çalışmasının olduğunu da belirtir. Korukluoğlu, eserin Zaifi'ye ait olduğuna dair kesin bir ifade kullanmasa da eserin Zaifi'ye ait olma ihtimalinin kuvvetli olduğunu söyler.

bölümünde okuyucuya önemli mesajlar da vermiştir. Anlatılan hikâyelerle birlikte verilen bu mesajlar eğitim değerleri açısından kıymetlidir.

Ahbârü'l-İber mesnevisinin en önemli anlatılarından birisi peygamberlerdir. Peygamberlerin gönderiliş amacı insanoğlunu hakikî bir imana ve güzel ahlaka kavuşturmadır. Peygamberler, insanı Allah'tan başka herhangi bir varlığa kul edip köleleştiren her türlü düşünce ve sisteme karşı çıkarak onlarla mücadele etmişlerdir (Çakın, 2014: 176). Bu anlamda *Ahbârü'l-İber* bazı peygamber kıssalarından ve mucizelerinden örnekler taşıması hasebiyle de zengin bir içeriğe sahiptir.

Za'îfi'nin eseri, eğitim değerleri bakımından incelendiğinde öne çıkan değerler;²

1. *Ahbârü'l-İber* Mesnevisinde Dinî ve Tasavvufî Değerler
2. *Ahbârü'l-İber* Mesnevisinde Benimsenmesi Tavsiye Edilen Değerler
3. *Ahbârü'l-İber* Mesnevisinde Sakınılması Tavsiye Edilen Hususlar
4. *Ahbârü'l-İber* Mesnevisinde Bazı Hurafeler ve Eğitim Değerleri Bakımından Sakıncalı Hususlar, başlıkları altında toplanabilir.

Ahbârü'l-İber Mesnevisinde Dinî ve Tasavvufî Değerler

“Dinî ve Tasavvufî Değerler” başlığı altında tespit edilen değerler şunlardır:

- Allah'ı tanıma ve tevhid inancı,
- Allah'a itaat ve ibadet bilinci,
- Allah'ı zikretmenin önemi,
- Allah'a şükretmenin önemi,
- Her şeyin Allah'ın hükmü ile gerçekleştiğine dair ifadeler,
- Allah'ın rahmetinden ümit kesmemenin önemi ve Allah'ın merhametli oluşu,
- Dua ve tövbenin önemi,
- Peygambere iman ve Peygamber sevgisi,
- Peygambere itaat ve Peygambere salâvat getirmenin önemi,
- Dünyaya aldanmanın zararları ve dünyaya gönül vermemenin gerekliliği,
- Dünyayı terk etmenin ehemmiyeti,
- Nefse uymamanın gerekliliği,
- Her nefsin ölümlü olduğuna dair mesajlar, ölmeden önce ölmenin kıymeti,
- Şirk ile mücadele etmenin faydaları ve önemi,
- Şeytanın hilelerine karşı uyanık olmanın insana kazandırdıkları,
- Şeriata dair bilgiler,
- Dört halifeye uymanın gerekliliği ve dört halife sevgisi,
- Allah'ın Râzık oluşu,
- Namaz kılmanın önemi,
- Hac yapmanın ehemmiyeti,
- Zekât vermenin önemi,
- Abdestli olmanın faydaları,
- Sağlam itikada sahip olmanın insana kazandırdıkları,
- Allah'a muhabbetin güzelliği ve kıymeti,
- Tevekkülün önemi,

Salih insanların kıymeti gibi konularda dini-tasavvufî değer tespitleri yapılmıştır.

Görüldüğü üzere *Ahbârü'l-İber* mesnevisi dinî ve tasavvufî değerler bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir (Işık, 2016: 29-151).

² Eğitim değerlerinin bir metinde tespiti adına örnek alınan çalışma için bkz: Çakın, 2014; konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Işık, 2016.

Ahbârü'l-İber Mesnevisinde Benimsenmesi Tavsiye Edilen Değerler

Ahbârü'l-İber mesnevisi benimsenmesi tavsiye edilen değerler bakımından da oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bu başlık altında şu değerler zikredilebilir:

Cömertlik,
Sabır,
Kanaatkâr olmak,
Gönül kırmamak,
Hatadan pişman olmak,
Anne-baba hakkı,
Adalet,
Müstağni olmak/feragat etmek,
İnsaflı olmak;
Yetime, öksüze, miskine ve fakire yardım etmek,
Doğru ve dürüst olmak,
Mütevazı olmak,
İhlâslı ve samimi olmak,
İffetli olmak,
Misafirperver olmak,
Ağırbaşlı olmak,
Tatlı dilli olmak/güzel söz söylemek,
Cesaret,
Haddini bilmek,
Kötülüğe karşılık iyilik yapmak,
Tedbirli olmak,
İstişare etmek,
Ticari ahlak,
İlim ve âlimin önemi,
Mazluma yardım etmek,
Doğru söylemek,
Sır saklamak,
Gaza yapmak,
Barıştırmak/barışmaya vesile olmak,
Akrabayı gözetmek/sıla-i rahim tavsiye edilen değerlerdendir (Işık, 2016: 171-247).

Ahbârü'l-İber Mesnevisinde Sakınılması Tavsiye Edilen Hususlar

Ahbârü'l-İber mesnevisinde şair hikâyeler vasıtasıyla sakınılması tavsiye edilen birçok hususa da dikkat çekmektedir. Mesnevide;

Mal düşkünlüğü ve cimrilik,
Kibir/kendini beğenmişlik,
Yanlış konuşmak/söylediği söze dikkat etmemek,
Hırs ve heva,
Zina,
Batıl inançlar,
Hased/kıskançlık,
İçki içmek,
Yalan söylemek, haram mal yemek,

Zulüm,

Hırsızlık gibi hususların insanlara zarar verdiği beyan edilir. Şair insanların bu kötü hasletlerden uzak kalması gerektiğini dile getirirken aksi halde zarar göreceği mesajını verir (Işık, 2016: 248-277).

Ahbârü'l-İber Mesnevisinde Bazı Hurafeler ve Eğitim Değerleri Bakımından Sakıncalı Hususlar

Ahbârü'l-İber mesnevisi eğitim değerleri bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Eser hem dini-tasavvufi değerler hem de tavsiye edilen değerler anlamında doyurucudur. Ayrıca eserde şairin muhatabına bazı değerleri sunarken sakınılması gereken hususlar bakımından da telkinlerde bulunduğu görülür. Bu anlamda eser, kendi zamanının okuyucu ve dinleyici kitlesine birçok mesaj verdiği gibi bu genel geçer mesajlarla günümüz insanına da hitap etmektedir. Bütün bunların yanında *Ahbârü'l-İber* mesnevisinin yedi bin beyti aşkın elli bir hikâyeden müteşekkil geniş bir eser olduğu göz önünde tutulmalıdır. Mesnevîde zengin eğitim değerlerinin yanında İslami geleneğe uymayan hurafe diyebileceğimiz bazı kısımlar da mevcuttur (Işık, 2016: 278-282). Bahsi geçen kısımlar eğitim değerleri bakımından sakıncalı görülen yerlerdir. Bu bölümler eserden çıkarıldığında eserin günümüz insanına söyleyeceği pekçok şeyin olduğu görülür. Bu çalışmada, dört başlıkta zikredilen bölümlerin her biri ayrıntılı bir şekilde açıklanmayı gerektirir. Burada bir makalenin sınırlarını ve maksadını aşmamak adına bahsi geçen bölümler muhtasar bir şekilde nazar-ı dikkate sunulmuştur.³

SONUÇ

Değerler, insanları diğer canlılardan ayıran önemli unsurlardır. İnsanın eşref-i mahlûkat olmasının en önemli sebeplerinden birisi değerleridir. Değerlerinden sapan bir insan tehlikeli bir birey olup toplum için de faydasız ve zararlı olabilir. Günümüz insanı maalesef değerlerinden gittikçe uzaklaşmaktadır. Bu da toplumun gençlerini ve geleceğini tehdit eden bir durumdur. Aile, okul gibi kurumlar değerlerin birinci derecede öğrenilmesi gereken yerlerdir. Bu kurumlardan iyi bir eğitim alamayan birey neyin faydalı neyin zararlı olduğu noktasında çıkmaza düşer. Bu bireyler iyiyi ve kötüyü ayırt edemeyecekleri için kendilerini ve toplumu sıkıntıya düşürürler. Günümüz toplumunda toplumu dizayn etmek için birçok alanda eğitim değerlerinden istifade edilmektedir. Edebî eserler bunun en önemli ayaklarından. Günümüzde edebî metinlerle ilgili eğitim değerleri ve değerler eğitimi dair çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmalar daha çok modern metinler merkeze alınıp yapılırken klasik edebiyat metinleri ihmal edilmektedir. Hâlbuki klasik edebiyat metinlerinden bazıları da eğitim değerleri bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Kaybolan değerlerin yeniden inşası köklerine bağlı bir nesil kurmaktan geçer. Geçmişte yazılmış edebî eserler bu anlamda incelenip gün yüzüne çıkarılmalıdır. Bu çalışma, klasik Türk şiirinin önemli ayaklarından biri olan mesnevîlerin eğitim değerleri bakımından incelenip incelenemeyeceği noktasında bir örneklik teşkil etmektedir. *Ahbârü'l-İber* didaktik yönüyle ön plana çıkan bir eserdir. Eser, dinî-tasavvufî değerler bakımından zengin ve doyurucu bir içeriğe sahip olmasının yanında benimsenmesi ve sakınılması tavsiye edilen değerler noktasında da zengin bir içeriğe sahiptir. Bunun yanında *Ahbârü'l-İber*'deki bazı hikâyelerde hurafe diyebileceğimiz bölümler de bulunmaktadır. Eser, bu hurafelerden arındırıldıktan sonra eğitim değerleri bakımından günümüz insanına hitap edebilecek birçok faydalı bilgiyi barındırmaktadır. Bu anlamda *Ahbârü'l-İber*, divan

³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Işık 2016.

şairinin halktan uzak ve halkın sorunlarına bigâne olduğu noktasında yapılan eleştirilere bir cevap niteliğindedir. Araştırıldığında sadece mesnevi nazım biçimiyle yazılmış eserlerde değil, klasik Türk edebiyatı içinde diğer nazım biçimleriyle yazılmış eserlerin mısra aralarında da günümüz insanına hitap eden birçok mesaj olduğu müşahede edilecektir. Yapılacak araştırmalarda klasik Türk edebiyatında sadece manzum eserlerin değil, mensur eserlerin birçoğunun da eğitim değerleri bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu görülecektir.

KAYNAKÇA

- Çakın, M. B. (2014). *Gülşehri'nin Mantuku't-Tayr'ında Eğitim Değerleri ve Türkçe* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demirezen, İ. (2013). Hikâyeler ve Ahlak Tasavvuru. Recep Kaymakcan (Ed.) *Değerler ve Eğitimi, Uluslararası Sempozyumu Bildiriler 26-28 Kasım 2004*, (s. 355-369). İstanbul: Dem Yayınları.
- Emiri, E. (2014). *Gülsüm Cengiz'in Eserlerine Değerler Eğitimi Açısından Bir Yaklaşım* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göktaş, M. (2015). İnsani Değerlerin İnşasında Şiirin Önemi. Cengiz Gündoğdu & Muammer Cengiz (Ed.) *Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası 19-21 Haziran 2014 Erzurum Tebliğler* (s. 239-254). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Işık, İ. (2016). *Ahbârü'l-İber Mesnevisinin Tenkitli Metni ve Eğitim Değerleri Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: Engin Yayıncılık.
- Korukluoğlu, E. I. (2014). *Ahbârü'l-İber İnceleme-Metin* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öncü, A. (2015). *Değerler Eğitimi Bağlamında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay'da Değerler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pakdemirli, N. (2015). Gençlik Dönemi İnsani Değer Eğitiminde Sanat ve Edebiyat. Cengiz Gündoğdu & Muammer Cengiz (Ed.) *Uluslararası Sempozyum İnsani Değerlerin Yeniden İnşası 19-21 Haziran 2014 Erzurum Tebliğler*. (s. 603-613). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Zengin, A. Y. & Zengin, N. (2007). *Eğitim Fakülteleri İçin Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Truva Yayınları.